

УДК 658.2

Анастасія Божок, к.е.н.

(доцент каф. «Економіка та підприємництво», Державний економіко-технологічний університет транспорту)

Артем Семак

(магістр, Державний економіко-технологічний університет транспорту)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЯК НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджуються шляхи вирішення проблеми підвищення ефективності використання основних засобів у сучасних конкурентних умовах розвитку національної економіки. Проаналізовано економічну сутність поняття «основні засоби» та методологічні підходи до покращення їх використання. Визначено, що ключову роль відіграє якість проведеного аналізу їх функціонування та виявлення факторів впливу.

Встановлено, що покращення показників ефективності використання основних засобів виражається у досягненні більших результатів при відповідному рівні розвитку продуктивних сил порівняно з меншими витратами праці та іншими витратами на створення продукту.

Представлені чотири групи факторів, які прямо або опосередковано впливають на ефективність використання основних засобів. Також зазначається, що модернізація основних засобів розкриває потенційні можливості для економічного зростання за умови, якщо забезпечуватиметься максимальне завантаження впровадженої техніки. Наведено інформацію про технічний стан основних засобів України за сферами економіки.

Наведені заходи, які сприятимуть збільшенню часу роботи обладнання у календарному періоді, покращенню інтенсивності його використання. Запропоновано покращувати ефективність використання основних виробничих засобів підприємства шляхом оптимізації та удосконалення їх відтворувальної та технологічної структури.

Ключові слова: основні виробничі засоби, конкурентоспроможність, ефективність, фондовіддача, модернізація, технічний стан.

© Божок А., Семак А., 2016

Анастасія Божок, к.э.н.

(доцент каф. «Економика и предпринимательство», Государственный экономико-технологический университет транспорта)

Артем Семак

(магистр, Государственный экономико-технологический университет транспорта)

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье исследуются пути решения проблемы повышения эффективности использования основных средств в современных конкурентных условиях развития национальной экономики. Проанализирована экономическая сущность понятия «основные средства» и методологические подходы к улучшению их использования. Определено, что ключевую роль играет качество проведенного анализа их функционирования и выявления факторов влияния.

Установлено, что улучшение показателей эффективности использования основных средств выражается в достижении больших результатов при соответствующем уровне развития производительных сил по сравнению с меньшими затратами труда и другими затратами на создание продукта.

Представлены четыре группы факторов, которые прямо или косвенно влияют на эффективность использования основных средств. Также отмечается, что модернизация основных средств раскрывает потенциальные возможности для экономического роста при условии, если будет обеспечиваться максимальная загрузка внедренной техники. Приведены сведения о техническом состоянии основных средств Украины по сферам экономики.

Приведены мероприятия, которые будут способствовать увеличению времени работы оборудования в календарном периоде, улучшению интенсивности его использования. Предложено улучшать эффективность использования основных производственных фондов предприятия путем оптимизации и совершенствования их воспроизводственной и технологической структуры.

Ключевые слова: основные производственные фонды, конкурентоспособность, эффективность, фондоотдача, модернизация, техническое состояние.

Anastasiia Bozhok, Ph.D.

(associate Professor of Department «Economics and Entrepreneurship», State Economy and Technology University of Transport)

Artem Semak

(master, State Economy and Technology University of Transport)

PRODUCTIVITY OF FIXED ASSETS AS IMPROVING LINE OF NATIONAL ECONOMIES COMPETITIVENESS

The ways to solve the problem for improving fixed assets using in modern conditions of national economies development are investigated in the article. Essence of the concept fixed assets and methodological approaches to improving of their use were analyzed. The quality of analyze of their functioning and identifying the influence factors are play the key role. Improvement in the efficiency of fixed assets use is consist in achieve a greater results with less costs of labor.

There are four groups of factors were presented, which directly or indirectly affecting on the efficiency of using fixed assets. It is also noted that the modernization of fixed assets can give a potential opportunity for economic growth on condition if will be providing the maximum charge of embedded technology. Provides information about the technical condition of fixed assets of Ukraine by industries.

The activities which will help to increase time of operation in a calendar period and improvement of intensity of its use were presented in this article. The ways for productivity improve of the enterprises' fixed assets through the application of optimization and improving of their reproductive and technological structure were proposed.

Keywords: main fixed assets, competitiveness, efficiency, capital productivity, modernization, technical condition.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що в сучасних умовах розвитку національної економіки перед підприємствами більшості галузей народного господарства постають проблеми підвищення ефективності використання основних засобів. Зазначене є одним із ключових факторів, який впливає на місце підприємства у промисловому виробництві, рівень його конкурентоспроможності на національному та міжнародному ринках, а також на загальну ефективність діяльності. Проблеми високої вартості та тривалий період окупності устаткування обумовлюють необхідність пошуку резервів підвищення ефективності використання основних засобів. Вирішення цієї проблеми означає краще виконання виробничої програми підприємства, більш ефективне використання ресурсів та зниження потреби в них, а також економію витрат і підвищення рівня рентабельності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми покращення використання основних засобів та виробничих потужностей підприємств досліджуються багатьма вченими. Зокрема, Покропивний С.Ф., Мацибора В.І. та Збарський В.К. вважають, що відмінною рисою ефективного використання основних засобів підприємства є збільшення обсягу виробленої продукції. Забезпечення високих темпів розвитку виробництва та підвищення його ефективності можливе лише за умови інтенсивного відтворення й раціонального використання основних засобів [1; 2].

Ковальчук І.В. зазначає, що в процесі господарювання система менеджменту на підприємстві має бути спрямована на забезпечення ефективності управління основними фондами, тому що через обмежені фінансові можливості підприємства та неможливість залучення додаткових ресурсів, вирішити проблему максимізації прибутку можливо лише завдяки підвищенню ефективності використання наявних ресурсів [3].

Череп А.В. зазначає, що в сучасних умовах господарювання постійно постають проблеми нестачі фінансових ресурсів, що унеможлиблює інвестування у розвиток виробництва, потребує постійної оптимізації та мінімізації витрат, у тому числі скорочення витрат на ремонти та обслуговування основних засобів, що при великих виробничих програмах потребує постійного моніторингу й оцінювання їх використання [4].

Упродовж багатьох останніх років більшість зарубіжних підприємств для забезпечення економічного зростання приділяє виняткову увагу управлінню технічним розвитком основних виробничих засобів, що дає змогу реалізувати конкурентні переваги.

Мета даної статті полягає у дослідженні економічної сутності основних засобів та шляхів підвищення ефективності їх використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність більшості підприємств національного господарства спрямована на отримання прибутку за рахунок задоволення потреб споживачів. При цьому основні засоби виступають основною складовою як виробничого, так і економічного потенціалу підприємства.

В економічній літературі представлено багато визначень терміна «основні засоби». У Податковому кодексі України основні засоби визначаються як матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин, наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних засобів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 2500 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 2500 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік) [5].

Отже, економічна сутність основних засобів проявляється у перенесенні їх вартості частинами на виготовлену продукцію в процесі зносу. Іншими словами, основні засоби перебувають у постійному кругообігу.

У визначенні напрямків підвищення ефективності використання основних засобів ключову роль відіграє якість проведеного аналізу їх використання. Аналіз має передбачати виконання досліджень за такими аспектами:

1) відповідність величини, структури та технічного рівня основних засобів підприємства потребам виробництва, відповідність вимогам міжнародних та національних стандартів до продукції;

2) визначення таких загальновідомих показників ефективності використання основних засобів як фондоддача, фондомісткість, аналіз часу роботи обладнання, а також моральний та фізичний стан основних засобів, особливо їх активної частини з метою виявлення позитивних і негативних чинників впливу;

4) визначення ступеня використання основних засобів з метою усунення різного роду простоїв; розрахунок впливу кількісних та якісних показників використання основних засобів на фінансово-економічні показники діяльності підприємства;

5) витрат на утримання та експлуатацію устаткування та ефективності здійснених інвестицій в основні засоби.

Покращення показників ефективності використання основних фондів виражається у досягненні більших результатів при відповідному рівні розвитку продуктивних сил порівняно з меншими витратами праці та іншими витратами на створення продукту.

Виокремлюють такі групи факторів, які прямо або опосередковано впливають на ефективність використання основних фондів:

1) економічні – обсяг виробництва та реалізації продукції, показники прибутку та рентабельності, якісний склад персоналу та ін.;

2) технічні – структура та склад основних виробничих засобів, технологій, які застосовуються, науково-технічний прогрес;

3) організаційні – рівень організації виробництва, системи мотивації, тривалість робочого дня, змінність роботи, ритмічність виробництва;

4) соціальні – рівень оплати праці, забезпеченість спеціальним харчуванням, спеодягом та ін.

Модернізація основних засобів розкриває потенційні можливості для економічного зростання за умови, якщо буде забезпечено максимальне завантаження впровадженої техніки. Також забезпечуватиметься високий технічний рівень виробництва, якість продукції та конкурентоспроможність підприємства. При цьому слід зазначити, що прискорення темпів зростання науково-технічного прогресу скорочує терміни служби машин і обладнання, обумовлює необхідність оновлення техніки. Удосконалення технічного стану основних засобів досягається при модернізації діючого, введенні нового обладнання, ліквідації та вибуття застарілого обладнання та зайвого електрообладнання. Аналіз технічного стану основних засобів проводиться у такій послідовності: виявляються терміни придатності, потім визначається зміна даних показників за періодами та виявляються причини цих коливань.

У табл. 1. представлена інформація про технічний стан основних засобів України за сферами економіки.

Таким чином, першочергового інвестування в основні засоби потребують такі сфери як наука, промисловість, транспорт і телекомунікації. Фінансове забезпечення та механізми його реалізації мають бути закладені в загальнодержавних програмах науково-технічного прогресу. При цьому, варто зазначити, що запровадження інновацій створює реальні та потенційні можливості підвищення ефективності використання основних виробничих засобів з точки зору енергетичного, матеріального й екологічного ефектів. Однак діяльність підприємств (особливо державного фінансування) на інноваційній основі пов'язана з певними бар'єрами, зокрема державні стратегії фінансування НДДКР зазвичай орієнтовані на довгостроковість, що викликає протиріччя у науково-технічній, інноваційній та промисловій політиках. Підвищення екстенсивного та інтенсивного використання діючих засобів, обладнання та споруд створює великі можливості для збільшення обсягу послуг і підвищення фондівддачі.

ІНШІ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

Таблиця 1. Основні засоби України за 2015 рік [6]

Вид економічної діяльності	Ступінь зносу основних засобів, %	Темп зростання (зниження) основних засобів, %
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	38,9	107
Промисловість	76,9	100
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин та устаткування	41,2	101,9
Будівництво	53	102
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	51,7	100,4
Інформація та телекомунікації	57,9	107,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	57,3	101,6
Наукові дослідження та розробки	63,4	100,9
Освіта	45,6	101,2
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	32,2	100,9

Збільшенню часу роботи обладнання у календарному періоді сприятимуть:

- ретельний догляд за обладнанням, його своєчасний і якісний ремонт, вимірювання, суворе дотримання технологічного процесу і правил технічної експлуатації, що дозволяє скоротити і ліквідувати технічні зупинки, простої, пошкодження;
- своєчасне усунення невідповідностей між окремими видами основних засобів, виробничими ділянками мережі й цехами, що також дає можливість запобігати перерв у роботі устаткування.

Більш інтенсивне використання обладнання досягається шляхом:

- скорочення витрат часу на підготовчо-завершальні та допоміжні операції (підготовку робочого місця, оформлення документації, встановлення з'єднання по каналу);
- підвищення кваліфікації працівників;
- згладжування нерівномірності навантаження, а також раціональною розстановкою обладнання з урахуванням даної нерівномірності;
- забезпечення стійкої і рівномірної роботи за графіком.

До інтенсивних резервів також відносять підвищення коефіцієнтів використання встановленого устаткування, поліпшення використання виробничих площ.

Удосконалення організації виробничих процесів і впровадження наукової організації праці є важливими резервами поліпшення використання діючих засобів. У сучасних умовах підприємства мають право здавати в оренду або продавати зайве і непотрібне устаткування, виручка від реалізації якого може направлятися для придбання нового обладнання.

Підвищення ефективності використання основних виробничих засобів передбачає удосконалення:

- 1) відтворювальної структури;
- 2) технологічної структури;
- 3) оптимізація структури.

Удосконалення відтворювальної структури основних засобів має бути спрямоване на прискорення їхнього оновлення, скорочення циклу їх відтворення, перехід від екстенсивного типу відтворення, коли основна маса засобів спрямовується на їх

приріст, орієнтований на створення нових робочих місць і залучення у виробництво додаткових трудових ресурсів, до інтенсивної форми, для якої характерна переважна заміна вибулих засобів. Вирішення цієї проблеми також передбачає підвищення частки засобів, введених у результаті технічного переозброєння і реконструкції діючих підприємств замість нового будівництва. Технічне переозброєння і реконструкція забезпечують найбільшу віддачу з кожної гривні вкладених коштів і в найкоротші терміни порівняно з новим будівництвом, підтримуючи певний технічний рівень засобів на діючих підприємствах і вивільняючи кваліфіковані кадри для нових підприємств. Капітальні вкладення, що направляються на реконструкцію і технічне переозброєння, окупаються швидше, ніж при новому будівництві.

Удосконалення технологічної структури основних виробничих засобів передбачає збільшення частки активних засобів, і, в першу чергу, робочих машин і обладнання. Для цього необхідно спрямовувати більше коштів на реконструкцію і технічне переозброєння діючих підприємств, впроваджувати засоби механізації та автоматизації виробництва, малогабаритні прилади та пристрої, що дозволить розмістити на тих же виробничих площах більшу кількість устаткування.

Оптимізація структури основних засобів передбачає таке співвідношення між їх окремими складовими в загальній вартості або така частка активних засобів, при яких досягається найвища фондівіддача при високій якості роботи [7]. Таким чином, будь-яке підприємство для підвищення фондівіддачі має проводити комплексний факторний аналіз ефективності використання основних засобів для того, щоб виявити найважливіші показники, які визначають її рівень та динаміку, а також оцінити ступінь впливу окремих чинників на результат. Про дослідження шляхів підвищення фондівіддачі слід враховувати, що на її рівень впливають такі групи факторів – об'єктивні та регульовані. Об'єктивними факторами можуть бути НТП та соціальний стимул і мотиви, які сприяють поліпшенню якості продукції, а також наявність основних засобів, що не беруть безпосередньої участі у виробництві. Регульованими факторами є ступінь залучення і використання обладнання, галузева, видова та відтворювальна структури основних виробничих, забезпечення пропорційності та збалансованості ресурсів виробництва.

Висновки і пропозиції. Процес інтеграції України до Європейського союзу потребує підвищення конкурентоспроможності національної економіки, яка залежить від рівня активності впровадження науково-технічних розробок та інновацій у виробництво. Вирішення цієї проблеми має забезпечуватись державною підтримкою у фінансуванні наукової діяльності, інвестиціями у розвиток виробничих засобів та їх модернізацію. Дослідження показали, що при формуванні структури основних виробничих засобів для забезпечення зростання показника фондівіддачі необхідно оцінити, як певна структура впливатиме на ефективність їх використання. Крім того, розраховані показники мають відображати ступінь завантаження основних засобів за часом та потужністю. Це надасть можливість виявити чинники, які вплинули на динаміку їх продуктивності. Ефективність використання основних виробничих засобів підприємства, буде тим вище, чим менше будуть їх простоя в ремонтах. Як показують більшість проведених досліджень та розрахунків термінів окупності, зазвичай набагато ефективнішим є придбання нових засобів праці, ніж витрачання коштів та понесення додаткових втрат на ремонт застарілого устаткування. Зазначене вказує на необхідність їх оновлення та модернізації ремонтно-технічної бази підприємств, а також виявлення факторів, що впливають на скорочення ви-

трат, викликаних порушенням працездатності основних виробничих засобів підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Покропивний С.Ф.* Економіка підприємства : підручник / за ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2006. – 528 с.
2. *Мацибора В.І.* Економіка підприємства : навч. посіб. для вузів / В.І. Мацибора, В.К. Збарський, Т.В. Мацибора. – К. : Каравела, 2008. – 312 с.
3. *Ковальчук І.В.* Економіка підприємства : навч. посіб. / І.В. Ковальчук. – К. : Знання, 2008. – 680 с.
4. *Череп А.В.* Ефективність використання основних фондів підприємства / [Електронний ресурс] / А.В. Череп, А.А. Клименко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Dtr_ep/2009_6/files/ekon_06_09_43_Cherep_Klimenko.pdf
5. *Податковий кодекс України* від 02.12.2010№2755-VI(з останніми змінами та доповненнями). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. *Основні засоби України за 2015 рік*: Статистичний бюлетень / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosn_zas_u.htm.
7. *Горелик М.А.* Основы экономики телекоммуникаций (связи) / М.А. Горелик, Е.А. Голубицкая, Т.А. Кузовкова, А.Ю. Липатов, Б.С. Иванова, О.В. Попова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://scicenter.online/kommunikatsii/puti-uluchsheniya-ispolzovaniya-osnovnyih-64832.html>.

REFERENCES

1. *Pokropynyi S.F.* Ekonomika pidpriemstva : pidruchnyk / za red. S.F. Pokropyvnoho. – K. : KNEU, 2006. – 528 s.
2. *Matsybora V.I.* Ekonomika pidpriemstva : navch. posib. dlia vuziv / V.I. Matsybora, V.K. Zbarskyi, T.V. Matsybora. – K. : Karavela, 2008. – 312 s.
3. *Kovalchuk I.V.* Ekonomika pidpriemstva : navch. posib. / I.V. Kovalchuk. – K. : Znannia, 2008. – 680 s.
4. *Cherep A.V.* Efektyvnist vykorystannia osnovnykh fondiv pidpriemstva / [Elektronnyi resurs] / A.V. Cherep, A.A. Klymenko. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Dtr_ep/2009_6/files/ekon_06_09_43_Cherep_Klimenko.pdf
5. *Podatkovyi kodeks Ukrainy* vid 02.12.2010№2755-VI(z ostannimy zminamy ta dopovnenniamy). Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. *Osnovni zasoby Ukrainy za 2015 rik*: Statystychnyi biuleten / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosn_zas_u.htm.
7. *Horelyk M.A.* Osnovuekonomyky telekommunikatsiyi (sviazy) / M.A. Horelyk, E.A. Holubyskaia, T.A. Kuzovkova.